

ЗӨРЧЛИЙН УЛМААС ҮҮСЭХ ҮҮРГИЙН ЗАРИМ ТӨРЛИЙН МАРГААН, ОНЦЛОГ, ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРИЙН ХУРААНГУЙ

SUMMARY OF SOME TYPES OF DISPUTES, CHARACTERISTICS, AND COURT DECISIONS REGARDING OBLIGATIONS ARISING FROM VIOLATIONS

Б.Оюун-Эрдэнэ
*Шихихутуг их сургуулийн
Хувийн эрх зүйн тэнхимийн багш*

Товч агуулга. Иргэний эрх зүйн үүрэг зөвхөн хуулиар эсхүл гэрээгээр үүсэх боломжтой. Хуульд зааснаар үүрэг үүсэх үндэслэлийг гэм хор учруулснаас буюу деликтийн үүрэг, үндэслэлгүй хөрөнгөжсөнөөс үүсэх үүрэг болон бусдын үүргийг даалгаваргүйгээр гүйцэтгэснээс үүсэх үүрэг гэж ангилдаг. Түүнчлэн дундын эд хөрөнгө өмчлөгчдийн хооронд эд хөрөнгөтэй холбоотой удирдлага, захиран зарцуулахтай холбоотой журам тогтоосон зохицуулалтыг манай улсын Иргэний хуульд мөн нэмж заасан байна.

Abstract: Civil law obligations can only be formed through contracts or legal statutes. According to the law, the basis for the formation of obligations is classified as the obligation arising from causing harm or delict, the obligation arising from unjust enrichment, and the obligation arising from performing the duties of others without an assignment.

It is also provided in the Civil Code of our country the rules for the management and the usage of property between common property owners.

Түлхүүр үг: Иргэний эрх зүй, гэм хор, хохирол, гэм буруутайд тооцох, хариуцлага, хатуу хариуцлага, зөрчил

Key words: Civil law, Harm, Loss and Damage, Guilt/ Imputation of Guilt, Liability, Strict Liability

Зөрчлийн улмаас үүсэх үүргийн эрх зүйн тухай ойлголт

Гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн тухайд эртний Ромын эрх зүй дэх гэм хорын тухай ойлголтоос иргэнлэг болон нийтлэг эрх зүйн тогтолцооны гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн эрх зүй¹, тэдгээрийн тусгай төрлүүд, зохицуулалт харьцангуй өөр байдаг. Харин хохирогчид учруулсан гэм хорыг түүнийг учруулсан этгээдээр нөхөн төлүүлэх буюу шилжүүлэхийн тулд өөр этгээд нь гэм буруутай байх ерөнхий зарчим эрх зүйн тогтолцоонуудад нийтлэг зохицуулагдсан байдаг.

Иргэнлэг эрх зүйд гэм хорын талаарх нэгдсэн үзэл баримтлалд хүрээгүй байсан ба тодорхой хугацаа үе шат өнгөрсний дараа “гэм хор учруулсан этгээд нь нэхэмжлэгчийн эрхийг буруутайгаар зөрчсөн бол хариуцлага хүлээнэ” гэсэн зарчим нь иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоотой улс орнуудын Иргэний хуулийн гэм хор учруулснаас үүсэх² буюу зөрчлийн улмаас үүсэх үүргийн эрх зүйд тусгалаа олсон.

Монгол Улсын Иргэний эрх зүй нь эрх зүйн тогтолцооны нэг болох хувийн эрх зүйн голлох салбар эрх зүй юм. Иргэний эрх зүйн харилцааг үндсэн бүтэц агуулгаар нь өмчийн эрх зүйн харилцаа болон үүргийн эрх зүйн харилцаа гэж ангилдаг. Өмчийн эрх зүйн харилцаа бол өмчлөгч этгээдийн өмчлөх эрх буюу эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, хамгаалах эрхийг зөрчихгүй байх үүрэг нь өмчлөгчөөс бусад бүх субъектүүдэд³ байдаг.

¹ Харьцуулсан иргэний эрх зүй., Ж.Оюунтунгалаг., УБ, т93

² Харьцуулсан иргэний эрх зүй., Ж.Оюунтунгалаг., УБ, т95

³ Иргэний эрх зүйн ерөнхий анги., А.Амаржаргалан, Ё.Болормаа, А.Доржготов, М.Хатанзориг., УБ, т62

Харин үүргийн эрх зүй бол бусдын өмнө хүлээсэн үүргээ гүйцэтгээгүй, мөн хуульд зааснаас болон зөрчлийн улмаас үүсэх үүрэг⁴ зэрэг байдлаар тодорхойлогддог.

Иргэний хуулийн системчлэлийг харвал үндсэндээ VI хэсгээг бүрдэх ба хэсэг бүр нь дэд хэсэг, бүлэг, зүйл заалт дээр буудаг. Хуулийн IV хэсэгт “Гэрээний бус үүрэг” гэж хуульчилсан ба үндсэн бүтцийг нь аваад үзвэл үүргийн нэг төрөл юм.

Гэрээний бус үүргийн эрх зүйгээр хэн нэгэн этгээдийн хуулиар хүлээх үүрэг болон зөрчлийн улмаас үүсэх үүргийн харилцааг зохицуулан хуульчилсан байна. Зөрчлийн улмаас үүсэх үүрэг буюу гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн тухайд эртний Ромын эрх зүй дэх гэм хорын ойлголтоос иргэнлэг эрх зүй болон нийтлэг эрх зүйн тогтолцооны гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн эрх зүй уламжлагдан⁵ ирсэн.

Иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоонд дундад зууныг хүртэл гэм хорын эрх зүйн талаарх нэгдсэн ойлголтод хүрээгүй байсан бөгөөд XVI-XVII зууны үеийн хуульчид Ромын эрх зүй дэх гэм хор учруулсны эсрэг нэхэмжлэл гаргах үндэслэлийг судлан Аристотелийн сайн дурын бус хэлцэл дэх комутатив зүй ёсны зарчмын үүднээс⁶ гэм хорын эрх зүйн нэгдмэл ойлголттой болж ирсэн.

“Гэм хор учруулсан этгээд нэхэмжлэгчийн эрхийг буруутайгаар зөрчсөн бол хариуцлага хүлээнэ” гэсэн нь иргэнлэг эрх зүй тогтолцоотой улс орны гэм хорын үндсэн дүрэм тогтсон байна. Мөн хариуцлага хүлээх хэлбэрийн хувьд ихэвчлэн хатуу хариуцлага /strict liability/⁷, мөн бусдын гэм буруутай үйлдэлд өөр этгээд хариуцлага хүлээх зохицуулалт буюу Noxal хариуцлага⁸ нь гэм хорын эрх зүйн хариуцлагын төрлүүдийн нэг юм.

Гэм хорын эрх зүйд бусдын гэм буруутай үйлдэлд өөр этгээд хариуцлага хүлээх зохицуулалтыг баримталж байсан нь хариуцлагын поxал төрөл юм⁹. Энэ нь бусдын үйлдсэн зөрчилд хариуцлага хүлээх агуулгаар буюу Ромын эрх зүйд хүү болон боолын зөрчилд өрх, гэр бүлийн тэргүүнд хариуцлага хүлээлгэх агуулгатай¹⁰ байв.

Хатуу хариуцлагын онол: XIX зуунд Германд авто ослын гэмт хэрэг, үйлдвэрлэгч, уурын хөдөлгүүрт ажиллагсдын хариуцлага, XX зуунд Германд авто ослын хэрэг, үйлдвэрлэгч, уурын хөдөлгүүрт ажиллагсдын хариуцлага, XX зуунд агаарын хөлгийн операторууд болон хүрээлэн буй орчинд аюултай зүйлсийг хариуцах хүмүүст хатуу хариуцлага оногдуулж байв. Хатуу хариуцлага гэдэг нь аюулгүй ажиллагааны зохистой арга хэмжээ авсан ч гэсэн үйл ажиллагаа нь ихээхэн хор хөнөөл учруулж байгаа зохистой дэглэм юм¹¹.

Ромын хуульчид квази-зөрчил (quasi delictus¹²) болон гэм буруугүй байдлаар ялласан ангилалд багтсан хэргүүд ихэнх тохиолдолд Америкийн хуульд res ipsa loquitur¹³-ийн сургаалаар ханддаг байв. Америкт, хариуцагч буруутай байх магадлалтай боловч шууд

⁴ Ромын анхнб хуульч Гаус нь хоёр төрлийн үүрэг буюу гэрээний үүрэг, гэрээний бус /гэм хорын/ үүрэг гэж ялгамжтай авч үзсэн байдаг.

⁵ Харьцуулсан иргэний эрх зүй., Ж.Оюунтунгалаг, УБ., 2024, т93

⁶ Харьцуулсан иргэний эрх зүй., Ж.Оюунтунгалаг, УБ., 2024, т95

⁷ Хувийн эрх зүйн онол., Г.Амаржаргалан., УБ., 2020, т208

⁸ Хувийн эрх зүйн онол., Г.Амаржаргалан., УБ., 2020, т208

⁹ Г. Амаржаргалан. Гэм хорын эрх зүй. УБ хот., 2020 он. 209 дэх тал

¹⁰ Alan Waston. Roman Law & Comparative Law, London: University of Georgia, 1991, 75

¹¹ Gerhard Wagner. Comparative Tort Law. The Oxford Handbook of Comparative Law. Ed M. Zimmermann, 2006, 1030

¹² Quasi delictus- зарим иргэнлэг эрх зүйн үндэслэлд хэрэглэгддэг Францын хууль зүйн нэр томъёо бөгөөд нийтлэг эрх зүйн хайхрамжгүй байдлын ойлголтыг багтаасн, гуравдагч этгээдэд гэрээнээс гадуурх үүргийг зөрчих утгатай.

¹³ Res ipsa loquitur- зөвхөн зарим төрлийн ослын тохиолдолд л болгоомжгүй байдлыг илэрхийлэхэд хангалттай гэсэн зарим.

нотлох баримт байхгүй тохиолдолд хайхрамжгүй хандсан гэж тооцох боловч түүнийг тийм биш гэдгээ нотлохыг зөвшөөрдөг байв. Харин Ромын эрх зүйд тэрээр зүгээр л хариуцлага хүлээдэг байв¹⁴.

Case Western Reserve их сургуулийн профессор Питер М.Герхарт "Хатуу хариуцлагын үхэл" өгүүлэлдээ /2008/, Ослын эрх зүйн сургаалын болон аналитик ангиллын хувьд хатуу хариуцлага дуусаж байгаа тул болгоомжгүй үйлдлийн хариуцлагад анхаарал хандуулах ёстой. Хатуу хариуцлага гэдэг нь санаатай бус хохирлыг арилгах талаар үндэслэлгүй, ихээхэн хэмжээний үзэл сургаалыг агуулсан агуулах сав юм. Хатуу хариуцлага бол эдгээр сургаалын сүүдэр бөгөөд хатуу хариуцлага гэсэн ойлголтыг үргэлжлүүлэх гэсэн оролдлого нь хууль нь илт байгаа зүйлээс илүүтэйгээр хууль гэж юу болохыг бодож нотлохыг оролдсон шинжилгээний алдаа юм. Хатуу хариуцлагын үзэл сургаалын эзэн хаан хувцасгүй байдаг /The emperor of strict liability doctrine has no clothes./¹⁵ гэж тайлбарлажээ.

Питер М.Герхарт, хатуу хариуцлагыг үгүйсгэх талаар үзэл баримтлалдаа 5 санал дэвшүүлсэн бөгөөд үүнд¹⁶:

- Нэгдүгээр санал: Хэзээ хатуу хариуцлага хүлээлгэх ёстой вэ гэдгийг тодорхойлох норматив, ажиллах боломжтой сорил бидэнд байхгүй.
- Хоёр дахь санал: Хариуцагч нь үйл ажиллагаандаа суурилсан, анхаарал халамжтай шийдвэр гаргасан үед хариуцлага хүлээлгэх ёсгүй.
- Гурав дахь санал: Норматив шалтгаанаар, олон давтамжит шийдвэр гаргах байдлаар хариуцлага хүлээлгэх ёсгүй.
- Дөрөв дэх санал: Шүүх холбогдох үйл ажиллагаанд суурилсан шийдвэрийн үндэслэлтэй байдлыг үнэлэх чадвартай байх.
- Тав дахь санал: Хатуу хариуцлагын хэргийн үр дүнг алдаанд суурилсан онолын хэрэглээ гэж хамгийн сайн ойлгох шаардлагатай гэсэн үг.

Хувийн эрх зүйн судлалын анхаарал татсан судлаачдын нэг Эрнест Вайнриб "Хувийн эрх зүйн үзэл санаа" /1995, 2012/ зохиолдоо бичсэн хатуу хариуцлагын талаарх судалгааны хэсэгтээ:

“Хатуу хариуцлагын тухай энэхүү хэлэлцүүлгээс хоёр дүгнэлт гарч байна. Нэгдүгээрт, гэм буруугүйгээр гэм хор учруулах ойлголтод үндэслэсэн онол нь залруулах шударга ёсны тэгш байдал ба уялдаа холбоотой байдал, Кантын эрхийн үндэс болсон үзэл баримтлалтай зөрчилдөж байна. Хоёрдугаарт, тодорхой асуудалтай байгаа үзэл сургаал нь дан ганц учир шалтгаанд суурилсан хариуцлагыг илэрхийлдэггүй. Аюултай үйл ажиллагааны хариуцлага нь гэм буруугийн үйлдлийг илүү өргөжүүлнэ гэж ойлгож болно¹⁷” гэжээ.

Бусдад гэм хор учруулсан этгээдээр хохирлыг нөхөн төлүүлэхийн тулд уг этгээдийн гэм буруу, учирсан хохирлын хооронд шалтгаант холбоотой байх тухай зарчим дэлхийн улс орнуудад нийтлэг хэрэгжиж байна¹⁸. Гэм буруугүй бол хариуцлага хүлээхгүй байх энэхүү ерөнхий зарчим нь либераль-индивидуализмын үзэл санаатай нягт холбоотойгоос гадна, үйлдвэржсэн улс орнуудад дэлгэрсэн нийгмийн дарвинизмын "хөндлөнгөөс оролцох

¹⁴ Г. Амаржаргалан. Гэм хорын эрх зүй. УБ хот., 2020 он. 235 дахь тал

¹⁵ Peter M. Gerhard. The Death of Strict Liability, 56 Buff. L. Rev. 2008, 246

¹⁶ Peter M. Gerhard. The Death of Strict Liability, 56 Buff. L. Rev. 2008, 263-297

¹⁷ Ernest J. Weinrib. The Idea of Private law. Oxford, 1995 revised ed 2012.203.

¹⁸ Ж. Оюунтунгалаг. Харьцуулсан иргэний эрх зүй. УБ хот., 2013 он. 96 дахь тал

онцгой шалтгаан байхгүй бол алдагдал хаана үүснэ тэнд нь орхих нь зөв бодлого" гэсэн үзэл хүчтэй байсантай холбоотой юм¹⁹. Энэхүү гэм хорын ерөнхий зарчмын хувьд XIX зууныг хүртэл асуудал бага байсан боловч үйлдвэрлэлийн хөгжил дагасан осол аваар ихэссэнтэй холбоотойгоор ажилтанд учирсан хохирлыг гэм буруутай эсэхээс үл хамааран үйлдвэрийн эзэн хариуцах асуудал тавигдах болсноор гэм хорын тусгай төрлүүд үүссэн юм.

Бусдын учруулсан гэм хорыг хариуцах үүргийн хувьд иргэнлэг эрх зүйн нэгэн адил ажилтан нь ажил олгогчийн өгсөн эсхүл түүний даалгасан ажлыг гүйцэтгэж байхдаа учруулсан гэм хорыг арилгах үүрэгтэй гэсэн зарчим хэрэгждэг²⁰. Английн эрх зүйд хохирогч нь хариуцагчийн болгоомжгүй буюу анхаарал болгоомжтой байх үүргээ зөрчсөнийг нотлолгүйгээр хохирлоо нөхөн төлүүлж болох тохиолдол тун цөөхөн байдаг. Парламентаас агаарын хөлөг өмчлөгчийн хариуцлага²¹ цөмийн энерги үйлдвэрлэгч, хэрэглэгч²² зэргийн гэм буруугүйгээр хариуцлага хүлээх тухай зохицуулалтыг баталсан ба шүүхээс 2 төрлийн гэм хорын хувьд ийм хариуцлага хүлээлгэх тогтолцоог бий болгосон.

Манай улсын Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлд гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн ерөнхий үндэслэлийг, харин 498-504, 512 дугаар зүйлүүдээр гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн тусгай төрлийг тодорхойлсон. Энэхүү гэм хорын тусгай төрөл бүрийн хувьд онцлогтой учраас иргэний эрх зүйчдийн хувьд анхааран үзэх шаардлагатай олон асуудал байдаг.

Нийтлэг эрх зүйн уламжлалд гэм хорын зохицуулалт нь хуулиар хамгаалагдвал зохих эрх ашигт хамаарахаас илүү эзэн хааны шүүхээр хэлэлцэж болох хэргүүдийн жагсаалтад²³ ордог байсан. Гэм хорын эрх зүйн хариуцлага болон энэ төрлийн маргааныг шийдэхдээ нэхэмжлэлийн аль төрөлд оруулах талаар зохицуулалт байдаггүй байсан. XIX-XX зууны нийтлэг эрх зүйг боловсронгуй болгох ажлын хүрээнд гэм хорын улмаас хариуцлага хүлээх эх газрын тогтолцоо нэвтрүүлэх үзэл санаа²⁴ гарсан боловч одоог хүртэл нэгдсэн гэм хорын асуудал мөн эсэхэд маргаан гардаг байна.

Иргэнлэг эрх зүй болон нийтлэг эрх зүйн тогтолцоотой улс орнууд нь гэм хорын эрх зүйн тогтолцоо болон түүнээс учирсан хариуцлагыг хэн хүлээх гэх асуудал нь харьцангуй өөр өөр үзэл санаа, эрх зүйн зохицуулалттай байна.

Гэм хорын эрх зүйн хариуцлагын үндсэн дүрэм бол гэм хор учруулсан гэм буруутай этгээд нь гэм буруугийн хэр хэмжээндээ хариуцлага хүлээх явдал юм. Хариуцлага хүлээх хэлбэр буюу гэм хор байхынхаа хувьд Delict болон Tort-н онолыг ялгах хэрэгтэй.

Delict²⁵ нь Ромын эрх зүйд буруу зүйл үйлдсэний улмаас торгууль төлөх үүрэгтэй²⁶ гэж үздэг бол гэм хорын эрх зүйд дараах шинжүүдийг агуулснаараа деликт болдог. Шалтгаан, хууль бус байдал, алдаа, хохирлын тухай ойлголтууд бөгөөд эдгээр нь орчин үеийн деликтийн үндсэн шинж чанарыг бүрдүүлдэг.

Деликтийн үндсэн дүрэм бол гэм буруутай этгээд өөрөө хариуцлага хүлээх хэлбэр. Харин дүрэм бус хэлбэр тухайн гэм хорын харилцаанд гэм буруутай үйлдэл хийгээгүй ч гэм буруутай этгээдийн өмнөөс хариуцлага хүлээх зохицуулалт юм. Үүнийг зарим талаараа тухайн хариуцлага хүлээж буй субъектийг гэм буруутайд тооцож хариуцлага хүлээлгэх, мөн зарим эх сурвалж дээр гэм хорын тусгай төрөл гэж үздэг.

¹⁹ K. Zweiger & H. Koetz, Comparative law: Volume II The institutions of Private law (1977) p.266

²⁰ Ж. Оюунтунгалаг. Харьцуулсан иргэний эрх зүй. УБ хот., 2024 он 102 дахь тал

²¹ 1949 оны Иргэний агаарын тээврийн хууль

²² 1959-1965 оны Цөмийн байгууламжийн тухай хууль

²³ Харьцуулсан иргэний эрх зүй., Ж.Оюунтунгалаг, УБ., 2024, т100

²⁴ Харьцуулсан иргэний эрх зүй., Ж.Оюунтунгалаг, УБ., 2024, т100

²⁵ delictum, delinquere гэх Латин үгнээс гаралтай бөгөөд “буруутай байх, гомдоох, алдаа” гэсэн утгатай.

²⁶ <https://www.britannica.com/topic/delict>

Монгол улсын гэм хорын буюу зөрчлийн харилцаанд гэм хорын үндсэн бүтэц бол гэм буруутай этгээд нь өөрөө хариуцлага хүлээх деликтийн үндсэн дүрмээр хуульчлагдсан байдаг.²⁷ Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлийн 497.1 дэх хэсэгт “Бусдын эрх, амь нас, эрүүл мэнд, сэтгэцэд, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, эд хөрөнгөд хууль бусаар санаатай буюу болгоомжгүй үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ээр гэм хор учруулсан этгээд уг гэм хорыг хариуцан арилгах үүрэгтэй.” Үүнээс харвал гэм хор учруулсан этгээд өөрөө хариуцлага хүлээх дүрэм харагдаж байна.

Дараагийн зохицуулалтыг авч үзвэл Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлийн 498.1 дэх хэсэгт “Ажиллагсад хөдөлмөрийн гэрээ буюу албан тушаалын дагуу хүлээсэн үүргээ гүйцэтгэх явцад гэм буруутай үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ээрээ бусдад учруулсан гэм хорын хариуцлагыг түүнийг ажиллуулж байгаа ажил олгогч хүлээнэ.” Мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн албан хаагч албан үүргээ зөрчсөн гэм буруутай үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ийн улмаас бусдад гэм хор учруулсан бол уг гэм хорыг түүний ажиллаж байгаа хуулийн этгээд буюу төр хариуцан арилгана.” Үүнийг дүгнэвэл, гэм хор учруулсан этгээд бол ажилтан болон төрийн албан хаагчийн харин гэм хор учруулсны хариуцлагыг түүний ажил олгогч байгууллага болон төр хариуцаж байгаа буюу деликтийн дүрмийн бус заалт байна. Эдгээр зохицуулалтыг эрх зүйн тогтолцоо бүрт өөрөөр тайлбарладаг.

Иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоотой улс орнуудад дүрмийн бус буюу хэн нэгэн этгээдийн өмнөөс хариуцлага хүлээх хэлбэр нь харьцангуй сүүлд хөгжсөн буюу нэгдмэл ойлголтод хүрээгүй удсан гэж үздэг. Энэ хандлагаар манай улс эрх зүйн чиг хандлагад төлөвшүүлж, хариуцлага тооцоор ирсэн. Байгууллагын болон төрийн үйл ажиллагааны хүрээнд хувь хүний хамгаалагдсан эрх ашигт хохирол учруулж байдаг. Энэ тохиолдолд болгоомжлох үүргийн талаар яригдах ба энэ нь тухайн нэхэмжлэгч этгээд нь ашиг сонирхлыг нь харж анхаарч үзэх ёстой хүмүүсийн бүлэгт багтдаг уу, үгүй юу, нэхэмжлэгч нь энэ ашиг сонирхлыг хангалттай авч үзсэн үү, энэ нь тухайн хариуцагч нь нэхэмжлэгч талд хохирол үүсэх боломжтой байсан гэдгийг урьдчилан харж чадсан уу үгүй юу гэдгээс шалтгаална.²⁸

Гэм хорын эрх зүйн хариуцлага хүлээх хэлбэрийн нэг бол хатуу хариуцлага /strict liability/ юм. Энэ нь гэм хор учруулагч зүйлс нь аюултай зүйлс болон аюул учруулж болохуйц зүйл байдаг. Эдгээрийг объектын ерөнхий шинж чанараас нь шалтгаалан Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлд заасан “Байгууллага, албан тушаалтан бусдад гэм хор учруулсны хариуцлага”, 499 дүгээр зүйлд заасан “Тээврийн хэрэгслийн ашиглалтаас үүссэн гэм хорыг арилгах” гэсэн харилцаатай холбоотой шүүхийн шийдвэрийг нарийвчилбал:

2022 онд Байгууллага, албан тушаалтан бусдад гэм хор учруулсны хариуцлагатай холбоотой маргаан Анхан шатны шүүхэд 71 маргаан, Давж заалдах шатны шүүхэд 49 маргаан, Хяналтын шатны шүүхэд 16 маргаан тус тус шийдвэрлүүлсэн. Харин Тээврийн хэрэгслийн ашиглалтаас үүссэн гэм хорыг арилгахтай холбоотой маргаан Анхан шатны шүүхэд 65 маргаан, Давж заалдах шатны шүүхэд 31 маргаан, Хяналтын шатны шүүхэд 9 маргаан шийдвэрлүүлжээ.

2023 онд Байгууллага, албан тушаалтан бусдад гэм хор учруулсны хариуцлагатай холбоотой маргаан Анхан шатны шүүхэд 90 маргаан, Давж заалдах шатны шүүхэд 37 маргаан, Хяналтын шатны шүүхэд 7 маргаан шийдвэрлүүлсэн. Харин Тээврийн хэрэгслийн ашиглалтаас үүссэн гэм хорыг арилгахтай холбоотой маргаан Анхан шатны шүүхэд 69 маргаан, Давж заалдах шатны шүүхэд 34 маргаан, Хяналтын шатны шүүхэд 1 маргаан тус тус шийдвэрлүүлсэн байна.

²⁷ Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлийн 497.1 дэх хэсэг

²⁸ Хувийн эрх зүйн онол., Г.Амаржаргалан., УБ., 2020, т232

Байгууллага, албан тушаалтан бусдад гэм хор учруулсны хариуцлагатай холбоотой шүүхийн шийдвэр:

Шийдвэр №1

Шүүхийн шийдвэрийн нэр: Т.Б-ийн нэхэмжлэлтэй, А ХХК-д холбогдох “Хохиролд 86,000,000 төгрөг гаргуулах тухай” Чингэлтэй дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн ШИЙДВЭР.

Маргааны агуулга:

“А” ХХК-ын 2022 оны 6 дугаар сард байрлах, тус байгууллагын оффис дээр очиж, гүйцэтгэх захирал Г.Ш-той гэрээний хугацааг 3 сараас хэтрэхгүй байлгах тухай саналаа хэлэхэд гүйцэтгэх захирал Г. Ш “итгэлцлийн үйлчилгээний гэрээг хамгийн багадаа 12 сарын хугацаатай байгуулах ёстой байдаг тул бичгээр гэрээ байгуулах боломжгүй юм байна. Харин та мөнгөө миний хувь дансаар дамжуулаад байгууллагад оруулчих гэсэн дээрх тохиролцооны дагуу 2022 оны 6 дугаар сарын 24-ний өдөр 63,000,000 төгрөг, 2022 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр 23,000,000 төгрөг, нийт 86,000,000 төгрөгийг хариуцагч байгууллагын гүйцэтгэх захирал Г.Ш-ийн Хаан банк дахь тоот данс руу шилжүүлсэн. Иймд Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлийн 498.1 дэх заалтыг баримтлан хариуцагч “А” ХХК-иас хохиролд 86,000,000 төгрөгийг гаргуулахаар нэхэмжилжээ.

Хариуцагчаас шүүхэд гаргасан татгалзлын үндэслэлдээ: Нэхэмжлэгч Т.Б нь 2022 оны 6 дугаар сарын 24-ний өдөр болон 2022 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдрүүдэд Г.Ш-ийн Хаан банкны тоот данс руу нэхэмжлээд буй 86,000,000 төгрөгийг шилжүүлсэн байж “А” ХХК-иас нэхэмжилж байгаа нь үндэслэлгүй байна.

Шийдвэрлэгдсэн байдал:

Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлийн 498.1-д зааснаар хариуцагч “А” ХХК-иас 86,000,000 төгрөг гаргуулж нэхэмжлэгч Т.Б-д олгосугай.

Шийдвэр №2

Шүүхийн шийдвэрийн нэр: Г.Б-ийн нэхэмжлэлтэй, “М” ХХК-д холбогдох “Гэм хорын хохиролд 7,787,000 төгрөг гаргуулах” тухай нэхэмжлэлтэй Баянзүрх дүүргийн иргэний хэргийн анхан шх атны шүүхийн ШИЙДВЭР .

Маргаантай асуудал:

2022 оны 02 дугаар сарын 08-ны өдөр нэхэмжлэгч Г.Б-ийн эзэмшлийн УАМ улсын дугаартай Toyota Prius 41 Alpha маркийн тээврийн хэрэгслийг иргэн С.Л жолоодож явах үед Баянзүрх дүүрэг, 5 дугаар хороо, Монел, Цагаан давааны урд замд хариуцагч М д ХХК-ийн өмчлөлийн ХХХХ УБЭ улсын дугаартай Kia Patax маркийн тээврийн хэрэгслийг жолоодож явсан хариуцагч “М” ХХК-ийн ажилтан Д.Н нь урсгал сөрөн, нэхэмжлэгчийн эзэмшлийн тээврийн хэрэгсэлтэй мөргөлдөж зам тээврийн осол гаргасан. Ослын улмаас учирсан хохирлыг хөрөнгө, даатгалын үнэлгээний “Хас үнэлгээ” ХХК-иар үнэлүүлэхэд тээврийн хэрэгсэлд учирсан хохирлын үнэлгээ нийт 7,400,000 төгрөг, үнэлгээний үйлчилгээний хөлс 372,000 төгрөг, дуудлагын хөлс 15,000 төгрөг, нийт 7,787,000 төгрөгийн хохирлыг нэхэмжилжээ.

Хариуцагчаас шүүхэд гаргасан татгалзлын үндэслэл: Ажилтан Д.Н нь өөрийн болгоомжгүй үйлдлийн улмаас ослыг гаргасан буюу Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлийн 498.3 дахь хэсэгт “Хохирогч өөрөө санаатай буюу илтэд болгоомжгүй хандсан, эсхүл хууль тогтоомжид нийцсэн арга хэрэгслээр үүсч болох хохирлоос урьдчилан сэргийлэх оролдлого хийгээгүйгээс өөрт нь гэм хор учирсан бол энэ хуулийн 498.1, 498.2-т заасан байгууллагыг хариуцлагаас чөлөөлж болно” гэж заасан байдаг. Иймд “М” ХХК-аас хохирлыг нэхэмжилж байгаа нь үндэслэлгүй байна.

Шийдвэрлэгдсэн байдал:

Иргэний хуулийн 498 дугаар зүйлийн 498.1, 510 дугаар зүйлийн 510.1, 514 дүгээр зүйлийн 514.1 дэх хэсэгт тус тус заасныг баримтлан хариуцагч “М” ХХК-иас 3,893,500 төгрөг гаргуулж, нэхэмжлэгч Г.Б-д олгож, нэхэмжлэлээс үлдэх 3,893,500 төгрөгт холбогдох хэсгийг хэрэгсэхгүй болгон шийдвэрлэсэн.

ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЛИЙН АШИГЛАЛТААС ҮҮССЭН ГЭМ ХОРЫГ АРИЛГАХТАЙ ХОЛБООТОЙ ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР:

Шийдвэрийн нэр: М.Э-ийн нэхэмжлэлтэй, Б.Б-д холбогдох гэм хорын хохиролд 1,855,000 төгрөг гаргуулах тухай нэхэмжлэлтэй Баянгол дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн ШИЙДВЭР.

Маргааны агуулга:

Хариуцагч нь 2023 оны 3 дугаар сарын 12-ны өдөр автомашин жолоодож явах үедээ замын хөдөлгөөний дүрэм зөрчсөний улмаас намайг мөргөж осол гаргасан ба уг ослын улмаас миний эрүүл мэндэд хохирол учирч хөдөлмөрийн чадвараа алдсан. Тухайн үед хариуцагч нь хохирол төлнө гэж байсан тул эмчилгээтэй холбоотой баримтуудаа бүрдүүлээгүй орхисон. Иймд хариуцагчаас хөдөлмөрийн чадвараа алдсан хугацааны цалин 1,135,000 төгрөг, компьютер томограф зургийн төлбөр 120,000 төгрөг, эм, тарианы зардал 250,000 төгрөг, тархины MRI шинжилгээ хийлгэх 350,000 төгрөг нийт 1,855,000 төгрөгийг нэхэмжилж байна.

Хариуцагчаас шүүхэд гаргасан татгалзлын үндэслэл: Замын хөдөлгөөний дүрэм зөрчиж осол гарган нэхэмжлэгчийг мөргөсөн нь үнэн, шүүх шинжилгээний ерөнхий газрын дүгнэлтээр зүүн гуянд цус хуралт, баруун шагайнд зөөлөн эдийн гэмтэл тогтоогдсон. Иймд тархины суурь, амны хөндийн тодосгогчтой шинжилгээ хийлгэж гарсан зардал нь хохиролд хамааралгүй байна. Бусад гарсан гэх зардал нь баримтгүй байх тул нэхэмжлэлийн шаардлагыг зөвшөөрөхгүй, харин нэхэмжлэгчид учирсан хохиролд 500,000 төгрөг өгч эвлэрэх саналтай байна.

Шийдвэрлэгдсэн байдал:

Иргэний хуулийн 499 дүгээр зүйлийн 499.1, 505 дугаар зүйлийн 505.1 дэх хэсэгт заасныг баримтлан хариуцагч Б Б-с 500,000 төгрөг гаргуулж нэхэмжлэгч М.Э-д олгож, нэхэмжлэлээс 1,355,000 төгрөгийн шаардлагыг хэрэгсэхгүй болгон шийдвэрлэсэн.

7-14 ХҮРТЭЛХ НАСНЫ ИРГЭНИЙ БУСДАД УЧРУУЛСАН ГЭМ ХОР УЧРУУЛСАН ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР

Шүүхийн шийдвэрийн нэр: ***-ийн нэхэмжлэлтэй,*** болон *** нарт холбогдох Сонгинохайрхан дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн ШИЙДВЭР.

Маргааны агуулга: Миний охин ангийн хүүхэд *****д ар нуруу руугаа хүчтэй тийрч өшиглүүлсний улмаас гэмтэл авч, Шүүх эмнэлгийн дүгнэлтээр ***-н биед хүзүү, бүсэлхийн зөөлөн эдийн няцраг гэмтлүүд тогтоогдсон. Уг хэрэг сургуулийн орчинд гарсан тул сургуулийг хамтран хариуцагчаар татсан юм. Иймд хариуцагч нараас бусдын эрүүл мэндэд гэм хор учруулсны төлбөрт 1,508,700 төгрөгийг гаргуулахаар нэхэмжлэл гаргасан.

Миний хүү ** ангийн хүүхэд “тэй маргалдаж харилцан гэмтлүүдийг тус тусын биед учруулсан иймд нэхэмжлэлийн шаардлагыг хүлээн зөвшөөрөхгүй байна.

Хариуцагчаар татагдсан сургуулиас шүүхэд гаргасан татгалзалдаа: Хичээл хоорондын завсарлагааны цагаар болсон тул нэхэмжлэлийн шаардлагыг хүлээн зөвшөөрөхгүй байна.

Иргэдийн төлөөлөгч шүүх хуралдаанд гаргасан дүгнэлтдээ: Сургууль дээр байх 5 минутын хугацаанд юу ч болох эрсдэлтэй, сургуулиас ямар нэгэн анхаарал тавьдаггүй юм байна. Нэхэмжлэлийн шаардлага үндэслэлтэй гэж үзэж байна.

Шийдвэрлэгдсэн байдал: Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлийн 497.1, 503 дугаар зүйлийн 503.1 , 503.2 , 505 дугаар зүйлийн 505.1 дэх хэсэгт заасныг тус тус баримтлан хариуцагч Т аймгийн Ц сумын ЕБСургууль, хариуцагч Ё.* нараас 1,387,460 төгрөг гаргуулан нэхэмжлэгч *****-д олгож, нэхэмжлэлээс 121,240 төгрөгийн шаардлагыг хэрэгсэхгүй болгон шийдвэрлэсэн.

Дүгнэлт

Манай улсын хувьд иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоонд хамаардаг тул ихэвчлэн хатуу хариуцлага хүлээх онцгой тохиолдлыг хүлээн зөвшөөрдөг. Өөрөөр хэлбэл, хэрэг маргаан болох хууль зүйн тодорхой асуудлыг шийдвэрлэхэд тохирсон хүчин төгөлдөр үйлчилж буй эрх зүйн хэм хэмжээг чанд баримталдаг.

Иргэний хуулийн 497 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгээр гэм хор учруулснаас үүрэг үүсэх ерөнхий үндэслэл тодорхойлогддог. Харин энэхүү гэм буруутай этгээдээр гэм хорыг арилгуулах ерөнхий зарчмын хувьд XIX зууныг хүртэл асуудал бага байсан боловч үйлдвэрлэлийн хөгжилтэй холбоотойгоор осол аваарын тоо ихэссэн байдаг. Осол аваар гарсантай холбоотой ажилтнууд олноороо хохирол амсах, цаашид хөдөлмөрлөх чадваргүй болон, амьжиргааны эх үүсвэргүй эмзэг давхарга нэмэгдэх зэрэг нийгмийн шинжтэй, сөрөг үр дагаврыг багасгахын тулд ажилтанд учирсан хохирлыг гэм буруутай эсэхээс үл хамааран үйлдвэрийн эзэн хариуцах асуудал тавигдах болсноор гэм хорын тусгай төрлүүд үүссэн юм²⁹.

Техник технологийн хөгжил, хүн амын төвлөрөл, үйлдвэржилтийг дагасан амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгийн эрсдэлтэй холбоотойгоор нийгмийн аюулгүй байдал хохирогчийг хамгаалах талаар нийгмийн үзэл бодол өөрчлөгдсөөр иржээ. Дээрх хүчин зүйлсээс болж, заналхийлж буй аюулыг саармагжуулахын тулд гэм хорын даатгалын тогтолцоог хөгжүүлж, хохирлыг нийт нийгэмд тараан үүрүүлэхээс гадна, эрсдэлийг тухайн бараа бүтээгдэхүүний үнэд нь шингээх зорилго бүхий гэм хорын тусгай төрлүүд бий болсон байна.

Гэм хорын үүргийн тусгай төрлийн хүрээ, эрх зүйн зохицуулалтыг хэрэглэх арга техникийн хувьд эрх зүйн тогтолцоо хооронд, ижил эрх зүйн тогтолцоонд ч улс орон бүрийн хувьд онцлогтой байдаг. Иргэнлэг эрх зүйн тогтолцоонд буруутай эсэхээс үл хамааран хатуу хариуцлага хүлээдэг байна.

Гэм хорын үүргийн тусгай төрөл болох “Байгууллага, албан тушаалтан бусдад гэм хор учруулсны хариуцлага”, “Тээврийн хэрэгслийн ашиглалтаас үүссэн гэм хорыг арилгах”, “7-14 хүртэлх насны, насанд хүрээгүй болон эрх зүйн чадамжгүй иргэн гэм хор учруулсны хариуцлага”-тай холбоотой шүүхийн шийдвэрээс харвал гэм буруугүй этгээд нь зохих хяналтыг тавих ёстой байсан гэдгээр гэм хорыг хариуцан арилгах үүрэг хүлээж байна. Тухайн хариуцлага хүлээх этгээд тэрхүү гэм хорыг учруулаагүй байсан ч хуульд заасны дагуу тухайн гэм хорыг хариуцан арилга үүргийг хүлээж байна.

Иймд бусдад тавих хяналтыг зохих ёсоор тавихгүй байх нь хариуцлага хүлээх нэг үндэслэл болох юм.

²⁹ Гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн тусгай төрөл: Төрийн албан хаагчийн учруулсан гэм хорыг төр хариуцан арилгах асуудал., Ж. Оюунтунгалаг, Шүүх эрх мэдэл эмхэтгэл №3., УБ хот, 2015 он

Ашигласан материал

Нэг. Хууль тогтоомж

1. Монгол улсын Иргэний хууль. Төрийн мэдээлэл. УБ хот., 2002
2. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Төрийн мэдээлэл. УБ хот., 2002
3. 1949 оны Иргэний агаарын тээврийн хууль
4. 1959-1965 оны Цөмийн байгууламжийн тухай хууль

Хоёр. Ном, сурах бичиг

1. Ж.Оюунтунгалаг. Харьцуулсан Иргэний эрх зүй. УБ., 2013
2. Шварц Вандт. Хуульд зааснаар үүсэх үүргийн эрх зүй /Зөрчлийн улмаас үүсэх үүрэг буюу гэм хорын эрх зүй. УБ хот., 2017
3. Г.Амаржаргалан. Хувийн эрх зүйн онол. УБ хот., 2020
4. Г.Амаржаргалан, Ё.Болормаа, А.Доржготов, М.Хатанзориг. Иргэний эрх зүй ерөнхий анги. УБ., 2021
5. Ж.Оюунтунгалаг. Иргэний эрх зүй I /Ерөнхий анги/. УБ., 2020
6. Ж.Оюунтунгалаг. Харьцуулсан иргэний эрх зүй. УБ., 2013
7. Ж.Оюунтунгалаг. Харьцуулсан иргэний эрх зүй. УБ., 2024
8. Ж.Оюунтунгалаг. Гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийн тусгай төрөл: Төрийн албан хаагчийн учруулсан гэм хорыг төр хариуцан арилгах асуудал., Шүүх эрх мэдэл эмхэтгэл №3., УБ., 2015

Гурав. Гадаад эх сурвалж

1. Paula Giliker, Vicarious Liability in Tort: A Comparative Perspective (Cambridge Studies in international and Comparative Law) 2013
2. Alan Waston. Roman Law & Comparative Law, London: University of Georgia, 1991
3. Gerhard Wagner. Comparative Tort Law. The Oxford Handbook of Comparative Law. Ed M. Zimmermann, 2006
4. Peter M. Gerhard. The Death of Strict Liability, 56 Buff. L. Rev. 2008
5. Ernest J. Weinrib. The Idea of Private law. Oxford, 1995 revised ed 2012
6. K. Zweiger & H. Koetz, Comparative law: Volume II 8 The institutions of Private law. 1977

Дөрөв. Цахим эх сурвалж

1. Үндэсний Статистикийн хороо
https://www.1212.mn/mn/statistic/statcate/573071/tableview/DT_NSO_2300_031V1
2. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан
https://shuukh.mn/single_case/116367?start_date=&end_date=&id=1&court_cat=1&bb=&fbclid=IwAR3jfEi0EHlguuoF-taFXzkJIOgzCzM3TIcpJnkahIeV8FfwZ_E5Z4EbSFc
3. https://shuukh.mn/single_case/107796?start_date=&end_date=&id=1&court_cat=1&bb=1
4. https://shuukh.mn/single_case/32614?start_date=&end_date=&id=1&court_cat=1&bb=1&fbclid=IwAR2MsyyKZfzztl7VM4_Zt6K-RztaYWigeBovAWIWd5Xje1XfEtvC6tNhXxY